

Den lille bibel til glede og besvær

Fortapt er et tapt ord. Kan vi håpe på en revisjon av Den lille bibel?

Knut Grønvik, sokneprest i Lommedalen

knut.gronvik@gmail.com

Publisert i Luthersk kirketidende 6/2020 – 24. april

«Når Johannes 3,16 – «den lille Bibel» – leses som en del av liturgien, hører mange først og fremst ordet «fortapt», til tross for at bibelverset sier at «hver den som tror på ham ikke skal gå fortapt, men ha evig liv». – De tenkte automatisk at her kommer kirken og snakker om helvete igjen.»

Dette sa sokneprest Ingeborg Sommer i Vårt Land 29. februar. Avisen presenterte hennes arbeid med personlig tilrettelegging av gravferder, som hun hadde fjorårets Olavsstipend til. Jeg har ofte vært innom samme tanke.

For så høyt har Gud elsket verden at han ga sin Sønn, den enbårne, for at hver den som tror på ham, ikke skal gå fortapt, men ha evig liv.

Leses ofte, utlegges sjelden

Johannes tre seksten. Ikke mange bibeltekster siteres oftere av prester i Den norske kirke enn denne. Etter gjeldende ordninger skal ordene leses i innledningen til gravferd, som ett av de faste leddene. I den reviderte dåpsliturgien fra 2017 finner vi også dette kjente bibelordet, men nå som et frivillig ledd, liturgen «kan».

På prekestolen, derimot, lyder *Den lille bibel* sjelden. Etter de forrige tekstrekkene, før 2011, dukket den opp annenhvert år, på Andre pinsedag. Altså, for mange prester: i praksis aldri. I de nye tekstrekkene er Johannes 3,11-16 evangelium hvert tredje år på 4. søndag i fastetiden.

For mitt vedkommende betød det at jeg den 15. mars 2015 for første gang i mitt presteliv var forpliktet til å utlegge verdens mest siterte og internettsøkte bibelvers. Jeg var takknemlig for muligheten.

Den lille bibel inneholder store og sterke ord: Gud, elske, verden, gi, enbårne Sønn, tro, gå fortapt, evig liv. Det er en utfordring å preke uten å gjøre ordene mindre. Ofte, når jeg har sitert dem, har jeg likevel vært i tvil om disse ordene blir oppfattet som et godt budskap av dåpsfamilier, sørgende eller for den saks skyld av de mest gudstjeneste- og kirkevante.

Særlig gjelder dette ordet «fortapt». Jeg antok at de fleste assosierer dette ordet med Fortapelsen med stor F og tilliggende groteske helvetesforestillinger. Fint å kunne nyansere dette litt i en preken! For de som tilfeldigvis er innom og hører.

Er «fortapt» riktig oversettelse?

I forberedelsen til prekenen slo det meg at gjengs engelsk har «persish» der vi har «fortapt». «Perish» betyr å omkomme, dø, gå til grunne. Altså litt andre nyanser enn fortapelse som evig pine. *Good News for Modern Man* har ganske enkelt «not die» – som motstykke til «have eternal life».

På svensk skrev man allerede så tidlig som i 1917-oversettelsen «inte förgås», i 2000 endret til «inte gå under». Svenske lesere/lyttere har altså de siste hundre år hatt en ordlyd i *Den lille bibel* som ikke uten videre peker mot fortapelse som helvete og pinsler. Det greske ordet vi har å gjøre med, er *apollumi*.

I aktiv: forderve, ødelegge, tilintetgjøre (jf Mark 1,24: er du kommet for å ødelegge oss?) eller: tape, miste (jf Matt 10,42: slett ikke miste sin lønn).

I medium: bli ødelagt eller tilintetgjort, omkomme, dø, gå til grunne, gå under (jf Matt 8,25: Herre, frels! Vi går under) eller: komme bort, gå tapt (jf Luk 15,24: var kommet bort og er funnet igjen).

I Joh 3,16 står verbet i aorist, det indikerer en momentan hendelse – i motsetning til presens og varighet i «ha evig liv». I Joh 10,28 finner vi aorist konjunktiv, i Bibel 2011 gjengitt med: «Jeg gir dem evig liv. De skal aldri i evighet gå tapt.»

Det er med andre ord ikke tvingende nødvendig å bruke ordet «fortapt» når man oversetter *Den lille bibel* til norsk. Svensker og engelsktalende klarer seg godt uten! Alternativer på norsk kunne være: «ikke gå under», «ikke gå til grunne», eller «ikke gå tapt» (jf Joh 10,28). Det er i alle fall ikke språklig nødvendig å velge ord som kan oppfattes som om *apollumi* angir en evig lidelsestilstand. Snarere tvert imot.

Litt fra prekenen

Disse språklige overveielsene førte til en preken der jeg blant annet sa dette:

Riktignok understreker *Den lille bibel* at vi *ikke* skal gå fortapt. Men likevel: Ordet «fortapt» vekker lett assosiasjoner til Fortapelse med stor F – og tilliggende skrekkscenarier. Dermed overskygges Guds godhet av mistanken om at den gode Gud ikke er trygg. Gud har et ris bak speilet.

Jeg syns det er trist at oversetterne fortsatt valgte det ordet, da Bibel 2011 kom ut.

Den lille bibel bruker samme ord som i lignelsen om Den fortapte sønn: «... var død og er blitt levende, han var kommet bort og er funnet igjen.»

Den lille bibel sier altså ikke noe om at Gud vil påføre oss en straff. Gud vil tvert imot frelse oss fra vår verste fiende: døden. Dette blir bare enda tydeligere i verset etterpå: «Gud sendte ikke sin Sønn til verden for å dømme verden, men for at verden skulle bli frelst ved ham.» Gud vil frelse oss fra undergang. Og undergangen går jo av seg selv, om ikke noen griper inn.

Hele manuskriptet ligger på www.lommedalen-menighet.no under «gudstjenester» og «les en preken».

Aldersavhengige reaksjoner?

Fem personer oppsøkte meg etter prekenen for å si takk. Det var særlig nyanseringen av «gå fortapt» de var glade for. Den hadde vært frigjørende. De hadde strevd med den delen av *Den lille bibel*, og bekreftet altså mine anelser. Samtlige 5 var eldre enn jeg, og jeg er født i 1953, det året Hallesby holdt sin radiotale om å styrte like i fortapelsen.

Tre dager senere fortalte jeg om disse reaksjonene på et stabsmøte. Vi var cirka 10 personer til stede, de fleste fra 45 år og yngre, noen under 30. Ingen av de under 30 hadde hatt negative følelser knyttet til *Den lille bibel*. Tvert imot: For dem blendet «godordene» om kjærlighet og evig liv ut det krevende ordet om fortapelse og kravet om tro. Alt var et strålende tilbud!

Kan det rett og slett hende at mine og manges delte følelser overfor ordet «fortapt» vil forsvinne med min generasjon?

Uansett bør oversettelsen endres

Likevel: Selv om eventuelle uønskede helvetesassosiasjoner skulle gå i graven, er det uansett ingen grunn til å holde fast på ordet «fortapt». Det er et tapt ord. Utdatert, helt uavhengig av den mulige referansen til fortapelsen.

I den grad ordet brukes i dag, er det vel særlig som uttrykk for å være hensunket i egne tanker, eller overveldet, betatt, henført, som i uttrykket «han er helt fortapt i henne».

Men også slike talemåter er gårdsdagens ord.

I fortellingen om sønnen som kom hjem finner vi som sagt ordet *apollumi*: «Denne sønnen min var død og er blitt levende, han var kommet bort og er funnet igjen.» Det var vanlig en gang i tiden å snakke om den fortapte sønn. Et etterslep fra dansk? Men allerede i 1930-oversettelsen finner vi «var tapt», ikke «fortapt». På nynorsk har sønnen vært «burtkomen» siden 1938. «Bortkommen» ble han da også i overskriftene de la inn 1978/85-versjonen, og han omtales som «kommet bort» både da og i Bibel 2011.

Dette gir tydelige hint om at et annet ordvalg enn «fortapt» ville vært både språklig og kommunikativt mulig. For ikke å si: riktig.

To ønsker

Jeg skulle ønske at Bibelselskapet ved første mulighet reviderer oversettelsen av Johannes 3,16. Gjerne med inspirasjon fra Sverige. Og uansett kaster «fortapt» på ilden. Og så skulle jeg ønske meg en respons fra Bibelselskapet eller noen av de som jobbet med oversettelsen av Johannes-evangeliet. Ble begrepet «fortapt» diskutert i arbeidet med Bibel 2011? Og i så fall: Hvorfor ble det valgt?